

Grzegorz, Maksymilian

"Preussisches Urkundenbuch", Bd. 5,
Lieferung 3: "Nachträge und
Register", hrsg. im Auftrage der
Historischen Kommission für ost-
und westpreussische
Landesforschung von Klaus Conrad,
Marburg 1975 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 497-499

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

R E C E N Z J E i O M Ó W I E N I A

Preussisches Urkundenbuch, Bd. 5, Lieferung 3 (*Nachträge und Register*). Herausgegeben im Auftrage der Historischen Kommission für ost- und westpreussische Landesforschung von Klaus Conrad, S. G. Elwert Verlag Marburg 1975, ss. 599—755.

Zaledwie w dwa lata po ukazaniu się części drugiej tomu piątego *Kodeksu dyplomatycznego pruskiego* została oddana do rąk korzystających ostatnia, trzecia jego część. Cały ten tom został opublikowany w rekordowo szybkim czasie, bo w ciągu zaledwie 6 lat.

Część ta zawiera uzupełnienia (*Nachträge*, ss. 599—606), obejmujące zregestrowane dokumenty od nr 1050 do 1059, sprostowania i dodatki (*Berichtigungen und Ergänzungen*, ss. 607—608), indeks (*Register*, ss. 609—755) — zawierające następujące części składowe: *Uwagi wstępne* (*Vorbemerkung* — s. 611), skróty (*Abkürzungen*, s. 612), spisy wystawców dokumentów (*Verzeichnis der Aussteller*, ss. 613—615), który stanowi jedyną część tego indeksu powołującą się na numery dokumentów, wreszcie indeks nazw geograficznych i osób (*Orts- und Personenregister*, ss. 617—724), indeks rzeczowy (*Wort- und Sachregister*, ss. 723—755) i spis treści (s. 756). Z podanego przeglądu zawartości merytorycznej tej części *Kodeksu dyplomatycznego pruskiego* wynika w sposób oczywisty, że jest ona jedynie częścią pomocniczą w stosunku do dwóch poprzednich, choć z punktu widzenia korzystających niemniej istotną, gdyż pozwalającą zorientować się przynajmniej pod względem uporządkowania geograficznego, a nawet rzeczowego w całości publikowanego materiału bez potrzeby dokonywania szczegółowej kwerendy. Na podkreślenie zasługuje przy tym fakt, że twórca tej części, Klaus Conrad, w indeksie nazw geograficznych i osób obok nazwy źródłowej, nazwy niemieckiej, podaje również współczesną nazwę polską, a także kierunek geograficzny i odległość od najbliższego miasta, co z całą pewnością ułatwia korzystającym orientację w położeniu danej wsi w terenie. Wydaje się wręcz, że jest to najlepszy z możliwych wariantów, umiejscawiających wszelkie punkty osadnicze w terenie. Stosowane w poprzednich tomach umiejscawianie jednostek osadniczych w powiatach wywoływało często wiele zamieszania w wypadku istnienia na przykład w jednej jednostce administracyjnej kilku wsi o tej samej nazwie itp. Zupełnym novum jest natomiast spis wystawców dokumentów (*Verzeichnis der Aussteller*), w którym w przeciwieństwie do indeksu nazw geograficznych i osób oraz indeksu rzeczowego, wydawca powołuje się na numery dokumentów. Umieszczenie takiego zestawu wystawców dokumentów oddzielnie oraz przyjęty sposób powoływania się na numery dokumentów powinien się chyba na stałe przyjąć w tego typu edycjach źródłowych. Jest to niewątpliwie pewnego rodzaju perfekcjonizm w uporządkowaniu opublikowanego materiału źródłowego, ale w tym przypadku jak najbardziej pożądany. Mimo widocznej troski o dokładność nie brak drobniejszych potknięć, z których dla przykładu wymienię błąd polegający na nieprzestrzeganiu kolejności alfabetycznej: „Łasin, Lassino s. Lessen” umieszczony w indeksie nazw geograficznych i osób po hasło „Laski, s. Lesk” a przed „Lassmer”, czy choćby na s. 639 w hasło:

Komunikaty Mazursko—Warmińskie, 1977, nr 3—4

32 Komunikaty...

„Culmensis s. Chełm, Kulm, Kulmerland”, a powinno być prawidłowo Chełmno (pod hasłem Kulm widnieje poprawnie Chełmno). Te drobne potknięcia nie umniejszają oczywiście rzeczywistej wartości tego indeksu. Część ta wraz z rejestrami dokumentów, noszącymi nr 1050—1059, które dotyczą w większości wsi, należących do zakonu joanitów, położonych koło Skarszew na Pomorzu Gdańskim, zamyka praktycznie piąty tom tej edycji.

Cały ten tom od momentu ukazania się jego pierwszej części przykuwał uwagę badaczy nie tylko z uwagi na swą zawartość treściową, ale przede wszystkim z racji przyjętej formy publikacji materiałów źródłowych. Dokonania poważniejszych zmian koncepcyjnych od dawna zresztą można się było spodziewać, bo zdawano sobie sprawę, że publikowanie in extenso tak olbrzymiej liczby dokumentów i innych materiałów źródłowych, jaka wręcz lawinowo narasta w drugiej połowie XIV wieku w wyniku wzmoczonego rozwoju życia gospodarczego czy kolonizacji wewnętrznej i zewnętrznej Prus, Pomorza i innych ziem, wchodzących w skład państwa krzyżackiego, nie byłaby możliwa. Problem tkwił jednak w tym, jakie przyjmie się kryteria publikowania tego materiału źródłowego, by umożliwić przez tę edycję jak najwyszczególniejszy dostęp do wszystkich istotnych treści źródła oraz by dokonane skróty nie zubożyły go w sposób istotniejszy. U podstaw wprowadzonych zmian — przypomnijmy to — legła zasada pełnego zregestrowania tekstów dokumentów, co umożliwiło pominięcie ich przedruku in extenso. Dla zachowania natomiast pewnych właściwości tekstów, czy to z uwagi na charakter sformułowań prawnych nie zawsze dających się wiernie przetłumaczyć, czy też pisownię nazw miejscowych i innych, zastosowano kilka sposobów wyróżniających poszczególne cziony regestów. Wszelkie sformułowania pochodzące od wydawcy zostały wydrukowane kursywą. Antykwą przedrukowano cytaty z oryginałów, dodatkowe wyjaśnienia wydawcy, zwłaszcza identyfikacje nazw topograficznych w nawiasie kwadratowym. Ponadto w wypadkach raczej rzadziej występujących podaje się w nawiasie okrągłym wyjaśnienia od wydawcy lub tekst z oryginału dla bliższego uzmysłowienia czytelnikowi pisowni czy też jego oryginalnego brzmienia. Ma to miejsce zazwyczaj przy niewielkich wstawkach w przeciwieństwie do dłuższych cytat drukowanych antykwą. Jeśli chodzi o inne informacje, jak wzmianki o przechowywaniu oryginału, stanowiącego podstawę przedruku, bądź kopii, czy wreszcie wzmianki w literaturze przedmiotu, zachowano dawne sposoby publikacji.

Generalnie rzecz biorąc w całym piątym tomie tego kodeksu dyplomatycznego przyjęte założenia koncepcyjne realizowano z całą konsekwencją, co zresztą wymagało od wydawcy, Klausea Conrada, znakomitego wręcz przygotowania fachowego, w tym szczególnie znajomości realiów historycznych, by w trakcie dokonywania selekcji merytorycznej nie uronić nic ze spraw istotnych dla treści i formy dokumentów. Wymogom tym Klaus Conrad z całą pewnością sprostał, choć istniała obawa, że w dążeniu do skróտowego przedstawienia publikowanych dokumentów mogło dojść do spłyżenia ich treści. Jedynie w nielicznych wypadkach korzystający może odczuwać pewne braki, wynikające ze zbyt daleko idących streszczeń przekazów źródłowych. By nie być gołosłownym, posłużę się przykładem dokumentu, wystawionego przez Elzbietę, przeoryszkę klasztoru cysterek w Chełmnie, dotyczącego przejęcia przez ten klasztor nadania plebana z Piaseczna w zamian za wyżywienie

i między innymi 8 grzywien corocznej renty, przy czym o wyżywieniu nie ma wzmianki¹. Tego typu zastrzeżeń można by wysunąć jeszcze kilka. Szczegółowe ich rozpatrywanie na tym miejscu nie jest — jak się wydaje — konieczne. Natomiast postulat dotyczący nieco obszerniejszego informowania czytelnika o treści niektórych dokumentów nie będzie chyba jednak przesadny. Jest rzeczą oczywistą, że tego typu edycje należą do bardzo kosztownych. Skoro jednak wydawca podjął trud przygotowania tej edycji, to nieznaczne jej rozszerzenie nie powinno zbytnio obciążać całego przedsięwzięcia. Wydany tom tego wydawnictwa wystawia Klausowi Conradowi jak najlepsze świadectwo. Można jedynie wyrazić życzenie, by w równie szybkim czasie i na tym poziomie edytorskim ukazał się następny tom.

Maksymilian Grzegorz

Das Elbtnger Stadtbuch. Bd. 1: 1330—1360 (1393), hrsg. von Hans W. Hoppe, (Osnabrück) 1976, Verlag A. Fromm, ss. 275, 1 nlb. (Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, 1976, Beiheft 3).

Od 1975 roku Historischer Verein für Ermland, mający swoją siedzibę w Münster w Republice Federalnej Niemiec, rozpoczął wydawanie dodatkowych zeszytów do czasopisma „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands”. Omawiane tutaj wydawnictwo jest jednym z nich. Zawiera ono najstarszą księgę miejską Elbląga z lat 1330—1360 (1393). Przygotowała ją do druku Hans W. Hoppe, który w swoim dorobku naukowym ma już kilka prac, poświęconych dziejom Elbląga i jego okolicy².

Księgi największych miast pruskich dostarczają dużo ciekawego i różnorodnego materiału do historii poszczególnych ośrodków i dlatego od dawna badacze dziejów miast poświęcają im wiele uwagi. Jednakże gros tych cennych źródeł w dalszym ciągu znajduje się w archiwach, a tylko nieliczne z nich zostały opublikowane³. Z uznaniem należy więc podkreślić, że wreszcie także i najstarsza księga miejska Elbląga została wydana drukiem i w ten sposób uprzystępniona szerszym rzeszom zainteresowanych dziejami średniowiecznego Elbląga.

Elbląg, założony w 1237 roku, otrzymał w 1246 roku lokację na prawie lubeckim. W 1347 roku natomiast Krzyżacy lokowali obok niego także Nowe Miasto Elbląg. Akta rady miasta Elbląga z lat 1260—1772 należą do cenniejszych źródeł do okresu średniowiecza i czasów nowożytnych. Liczą one około 3800

1 *Preussisches Urkundenbuch*, Bd. 5, 1. Lieferung, Marburg 1969, nr 197, porównaj *Urkundenbuch des Bisthums Culm*, wyd. C. P. Woelky, Danzig 1887, nr 301.

1 Np. Hans W. Hoppe, *Der Landkreis Elbing. Beitrag zur Begründung vor 150 Jahren*, Westpreussen-Jahrbuch, Bd. 18, 1968, ss. 63—69; tenże, *Elbing und das Lubliner Dekret (von 1569)*, Westpreussen-Jahrbuch, Bd. 20, 1970, ss. 27—33; tenże, *Der Stadtstaat Elbing. Elbing und sein Territorium*, Bremerhaven (1970), ss. 60.

2 *Das Danziger Schöffnenbuch*, hrsg. von M. Toeppen, Danzig 1878. Także *Liber scabinorum Veteris Civitatis Thoruniensis 1368—1428*, wyd. K. Kaczmarczyk, Fontes, t. 29, Toruń 1936 oraz *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387—1450)*, wyd. K. Ciesielska, Fontes, t. 63, Warszawa—Poznań 1973. Zob. także F. Benninghoven, *Das Stadtbuch von Schwetz 1374—1454*, Zeitschrift für Ostforschung, Jg. 21, 1972, ss. 42—69.